

ABŞ KİTABXANAŞÜNASLIĞINDA KİTABXANALARIN İDARƏETMƏ NƏZƏRİYYƏSİNİN FORMALAŞMASI

Nigar İsmayılova

*BDU, Elmi Kitabxananın direktoru,
Kitabxanaşünaslıq kafedrasının dosenti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru*

Dünya kitabxanaşünaslığında kitabxanaların idarəetmə nəzəriyyəsinə həsr olunmuş məsələlər ilk dəfə XIX əsrin sonlarında meydana çıxmışdır. Bu dövrdə dünya kitabxanaşünaslığının lideri ABŞ-ın kitabxana təcrübəsində də idarəetmə nəzəriyyəsi çox mühüm rol oynamışdır. 1892-ci ildə idarəetmə nəzəriyyəsinin rolu və tətbiqi üsullarına, eləcə də kitabxananın idarə edilməsində innovativ yanaşmaların nəzəri əsaslandırılması cəhdinə bir qədər fərqli baxışlar olmuşdur. Boston şəhər kütləvi kitabxanasının fəaliyyəti əsasında ilk dəfə olaraq kitabxananın idarəedilməsi problemlərinə yanaşma konsepsiyası işlənib hazırlanmışdır. Artıq 1897-ci ildə ABŞ kitabxanaşünaslarının əsərlərində ilk dəfə “kitabxananın faydalılığı” və “kitabxananın və onun həyatının işinin effektivliyi” terminləri elmi dövriyyəyə daxil edilmişdir. Kitabxanada idarəetmə fəaliyyətinin mahiyyəti, innovasiya prosesində kitabxanacının rolu və funksiyaları kimi məsələlər üzrə konsepsiyaların ümumiləşdirilməsi ideyası ABŞ, Kanada, Böyük Britaniya, Avstraliya, Yeni Zelandiya, Almaniya və Skandinaviya yarımadası ölkələrinin bir çox kitabxanaşünaslarının işlərində qırmızı xətlə keçirdi.

Amerika kitabxanaşünaslığında kitabxanaların inkişafının əsas mərhələsini onları təhsil institutu kimi formalaşdırmaq cəhdləri təşkil edir. Bununla yanaşı, kitabxanalar öz fəaliyyətində biznes sahəsinin idarəetmə metodlarını qəbul edə bilən bir təşkilat, müəssisə kimi nəzərdən keçirilirdi. Təbii ki, elmi idarəetmə sahəsində əsas ideyalar Frederik Teylor və onun davamçıları tərəfindən elan edilmiş metod və prinsiplər idi. Kitabxana təcrübəsində o dövrün innovativ idarəetmə texnologiyalarının tətbiqinin təşkilatçı kimi Amerika Kitabxana Assosiasiyasının (ALA) xüsusi rolu olmuşdur.

1911-ci ildən başlayaraq ABŞ-ın nəzəri kitabxanaşünaslığında müasir idarəetmə üsullarına elmi yanaşmanın əsasları qoyulmağa baş-

ladı. İlk dəfə olaraq kitabxananın işinin son nəticələri, onun fəaliyyətinin səmərəliliyi və kitabxanada elmi idarəetmə sistemi arasında qarşılıqlı əlaqə yarandı. İki problem: kitabxana heyətinin işinin səmərəliliyinin artırılması və elmi idarəetmə metodlarının tətbiqi əlaqələndirilirdi. Tətbiq olunan ideyalar ilk növbədə kitabxanaçıların rifahının və əmək şəraitinin yaxşılaşdırılmasına, onların fiziki və əqli potensialının saxlanılmasına, kitabxananın texnoloji əməliyyatlar üzrə xərclərinin azaldılmasına aid idi. ABŞ kitabxana dairələrində bu cür idarəetmə seçimi effektiv idarəetmə adını almışdır. Bu fikirlər ABŞ-in kitabxana fəaliyyətinin bir çox nəzəriyyəçiləri və praktikləri tərəfindən qəbul edilmiş və kitabxananın gündəlik işində kifayət qədər geniş şəkildə tətbiq olunmağa başlamışdır.

1920-ci illərin ortalarında Amerika kitabxanaşünaslığında kitabxananın idarə olunmasının effektivliyinə nail olmaq, kommertiya, sənaye strukturlarında və qeyri-kommertiya sektorlarında, o cümlədən kitabxanalarda idarəetmə üsullarının və metodlarının oxşarlığını təhlil etmək üçün ilk yığılmış təcrübəni dərk etmək mərhələsi başlayır. Aydın olur ki, bu metodların kommertiya sektorundan mexaniki tutulması zamanı lazımi effekt vermir, bəzən isə sadəcə, mənasızdır. Bu metodlar kitabxanaların iş xüsusiyyətlərinə, onların qarşısında duran məqsəd və vəzifələrə uyğun olaraq yaradıcı şəkildə yenidən işlənməli, dəyişdirilməlidir. Bu istiqamətdə ən ardıcıl axtarışlar Minnesota ştatının ictimai kitabxanasının rəhbərləri Frank Volter və Doroti Halbert tərəfindən aparılmışdır. Bu kitabxanaşünasların işlərində kitabxananın və kommertiya təşkilatının idarə edilməsi prinsiplərində müəyyən oxşar elementlər yaradılmış və təhlil edilmişdir. Bu ümumi elementlər müştərilərə xidmətlərin paylanması və bu xidmətlərin istehlakıdır.

Beləliklə, biznes sahəsindən "praktiki kitabxana" işi sahəsində idarəetmə forma və metodlarının uğurla tətbiq edilməsi üçün baza hazırlanmışdı. Belə proqramların həyata keçirilməsi üçün artıq kitabxanaların işçi heyətinin hazırlıq səviyyəsinə və onların işinin səmərəliliyinin artırılmasına dair tələblər də artırılmışdı.